افغانستان آزاد ــ آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نباشد تن من مبـــــاد بدین بوم و بر زنده یک تن مــــباد
همه سر به سر تن به کشتن دهیم از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com afgazad@gmail.com

اجتماعی	Social

لایق جان خوستی

۳۰ جون ۲۰۱۶

د پوهاند عبد الحی حبیبي د وفات دوه دیرشم تلین په یاد

پوهاند "عبد الحی حبیبي" ملا عبدالحق آخندزاده زوي، د مولوي "عبدالرحیم آخندزاده " لمسئ او د علامه مولوي "حبیب الله" کړوسئ ؤ، چي په "محقق کندهاري" مشهور ؤ، پوهاند حبیبي د ۱۲۸۹هـ ل کال د ثور په میاشت کښي د کندهار ښار د بامیزو په کوڅه کښي نړی ته سترګي غړولي او په خته کاکړ ؤ.

پوهاند حبیبي لومړني زده کړي د کندهار په ابتدائیه ښوونځي کښي تر پنځم ټولګي کړې، او همدا رنګه په ۱۳۰۶ هـ ل کال کښي په همغه ابتدائي ښوونځي کښي ښوونکي وټاکل شو، او په ۱۳۰۷ هـ ل کال کښي په کندهار کښي د "طلوع افغان" اخبار مرستیال وټاکل شو، وروابناد حبیبي په "طلوع افغان" کښي لس کاله کار وکړ، تر دی چي په ۱۳۱۹ هـ ل کال کښي کابل ته وراوغوښتل شو او د پښتو ټولني مشر وټاکل شو، او همدا رنګه په هغه وخت کي د مطبوعاتو مستقل ریاست د مرستیال په توګه هم کار کاوه، په ۱۳۲۰ هـ ل کال کښي د پوهني وزارت د سلاکار په توګه وګمارل شو، او په کال ۱۳۲۳ هـ ل کال کښي د کابل په پوهنتون کښي د ادبیاتو پوهنځي جوړه کړه، او د دي پوهنځي د مشر په توګه وټاکل شو، په ۱۳۲۵ هـ ل کال کښي یوځل بیا کندهار ته ولاړ او د کندهار د پوهني ریاست چاري په لاس کښي واخیستی، یو کال وروسته په ۱۳۲۶ هـ ل کال کښي په چمن کي د افغاني سوداګرو استازی وټاکل شو، چي دا ټاکنه د پوهاند حبیبي او دوستانو لپاره یي د تیرو وظایفو په مقابل کښي ټیټه وه چي د پوهاند حبیبي د فکري او علمي سویي سره برابره نه وه، له همدی کبله د افغانستان د پارلمان په اوومه تر ټولو جنجالي دوره کښي د کندهار د خلکو

استازي په توګه منتخب شو، چې د پارلمان په دی دوره کښې پوهاند حبيبي د نورو وکيلانو سره په ګډه د شاهي دربار وزير استجواب کړ او د دی وزارت بوديجه يې وځيړله، چې له همدی امله د شاهي کورني د مشرانو او مؤثرو شخصيتونو سره په ټکر کې شو، او په نتيجه کې د هېواد پرېښودو ته مجبور شو.

که چيرته د افغانستان معاصر ادب، ژبپوهني، تاريخ او لرغون پوهني کتابونو ته وليدل شي نو داسي آثار به نه وي چې د پوهاند حبيبي علمي پانګې څخه دی په کې ګټه نه وی اخيستل شوي، بلکه د پوهاند حبيبي ليکونو او کتابونو څخه د نړی په کچه او په خاصه توګه د آسيا په لوي وچه کښې د منل شوي علمي مرجع په توګه ګټه اخيستل کيږي.

پوهاند حبيبي په ځواني کښې د مشروطيت غورځنګ سره علاقه لرله، ځکه حبيبي ته سياسي فعاليت او مبارزه کورني ميراث ورپاتي و، مولوي عبدالرؤوف چې د حبيبي کاکا دی د شيرعلی خان په وخت کښې جلا وطنه شو، چې وروسته د امير حبيبب الله خان سراج الملت و الدين په وخت کښې په ۱۹۰۶ ميلادی کال کښې د سراج الاخبار لومړی ګڼه چاپ کړه، ورپسی د مولوي عبدالرؤوف زوي مولوي عبدالواسع د لومړي مشروطيت غورځنګ وتلی غړی و، چې د امير حبيب الله خان له خوا بندي شو او د غازی امان الله خان په وخت کې د حکومتي سيستم لپاره د اسلامي شريعت سره برابری نظام نامي جوړی کړی، او په ۱۳۰۸ هـ ل کال کښې د امير حبيب الله کلکاني له خوا په توپ کښې ولوځول شو.

پوهاند حبيبي چې مبارزه او عدالت غوښتنه په ميراث ورپاتی وه، د (ويښ زلميانو) غورځنګ په جوړولو کښې مهم رول لوبولی، چې په ۱۳۲۵ کال کښې د سردار هاشم خان د استعفاء څخه وروسته چې حبيبي په کندهار کښې د معارف مدير و، د کندهار د خلکو د هغه مبارزي ملاتړ هم وکړ چې د شاروالی په ټاکنو کښې درغلي شوی وه چې د کندهار خلک پدی وتوانيدل ترڅو نوی ښاروال وټاکي، چې د دی پيښي څخه وروسته پوهاند حبيبي د سياست له ميدان څخه د لری کولو هڅه وشوه چې د عبد المجيد خان زابلی په مرسته په چمن کې د افغان سوداګرو د وکيل په توګه وټاکل شو.

پوهاند حبيبي کله چې په ۱۳۲۷ هـ ل کال کښې په ملي شورا کښې د کندهار د خلکو منتخب وکيل شو او د ولسي جرګي په اوومه دوره کښې د اروابناد حبيبي په نوښت د پارلماني ډيموکراسي غوښتونکي ډله هم جوړه کړه، چې د حکومت د بې عدالتيو او فساد مخ نيوی، د ويجاړ هېواد د رغونی او سوکالي لپاره زيار ايستل، په هېواد کښې د خلکو وينتيا او د ځوانانو سالمي روزني ته پاملرنه، او په هېواد کښې د رسنيو او بيان آزاديو غوښتني لپاره يې مبارزه پيل کړه، چې د پوهاند حبيبي ترڅنګ په آزادی مينو لکه اروابناد مير غلام محمد غبار، دکتور محمودي، سيد محمد دهقان، نظرمحمد، مولوي خال محمد خسته، او نور کسان ورسره مله ول، چې د ډيموکراسی دغه بهير ډېر ژر د سلطنتی کورني د ويری او تشويش سبب وګرځيدو، چې په مقابل کښې د شاهي دربار څخه ځيني وکيلان د پيسو او مقام په ورکولو سره د حبيبي او د ده ملګرو د مبارزی مخنيوي پر ضد وکارول شول، آن چې پوهاند حبيبي پر مرګ وګواښل شو.

اروابناد محمد علم بڅرکي د ويښ ځلميانو په نامه خپل اثر کې د پوهاند حبيبي د وکالت او هجرت په هکله داسي ليکي: په دغه ترڅ کښې چې حکومت په ډيموکراسی ځان پيژني او د حکومت د غړو خطا ايستلو په موخه ورته ډيموکراټيکه دوره وايي، پدی وخت کښې ويښو ځلميانو چې کوم کار وکړ هغه په اولسي جرګه کښې د کندهار څخه د پوهاند حبيبي کاميابيدل وو، کله چې اولسي جرګي خپل کارونه پيل کړل حکومت ته ورمعلومه شوه چې حکومتي ګټي د ملي ګټو سره توپير لري، چې د حکومت غوښتنی ملي شخصيتونه نه تائيده وی، نو له همدی کبله په اولسي جرګه کې د ملي شخصيتونو او حکومت ترمنځ اختلافات پيل شول، چې پدی لړ کښې پوهاند حبيبي په مرګ وګواښل شو،

ځکه چي د حکومت هری وړ او ناوړه خبری ته یې سر نه ټيټه وه، نو د ملي آرزوګانو سره سم يې د کابل سرداري شورا پريښوده او په پاکستان کښي سياسي پناه واخيسته.
وروسته په ۱۳۴۶ هـ ل کال کښي د شهيد محمد هاشم ميوندوال تر مشری لاندی د مترقي ډيموکراټ ګوند چي د هېواد د هرګوټ څخه د ترقي غوښتونکو ځوانانو په ګډون جوړ شو، او د وېښو ځلميانو يو شمير مشرانو لکه پوهاند حبيبي، استاد بينوا، اکاډميسن پوهاند رشاد، استاد خواخوږی، ښاغلی فيض محمد انګار، پوهاند شاکر خان، عبدالهادی خان ، مدير غلام جيلاني خان، ښاغلی محمد علم بڅرکی، وکيل نور محمد پوپل، عبدالصمد ويسا، ښاغلی فتح محمد ختګر اونورو سره په مترقي ډيموکرات ګوند کي خپلو سياسي فعليتونو ته دوام ورکړ، چي په ۱۳۵۰ هـ ل کال کښي د ځيني اختلافاتو له امله د ويښ ځلميانو د مشرتابه ډله د ښاغلي بڅرکي، دستګير پوپل او ميوندي په استثنا نور ټول د مترقي ډيموکرات ګوند څخه ووتل.
علامه حبيبي په پښتو، دري، فارسي، عربي، انګريزي او اردو ژبو باندي ښه پوهيده او ليکني يې هم پری کولی، لوي استاد د پښتو ژبي لپاره ډير لوي خدمتونه کړي چي د پښتو شعر زر کلني او د دولس سوه کلني مستند قدامت ئي په اثبات رسولي دي، چي ارواښاد نوميالي استاد بينوا په خپل اثر «اوسني ليکوال» په لومړي ټوک کي داسي ليکي: د پښتو ژبي بنسټ که څه هم د علمي اسنادو له مخي څو زره کاله لرغوني دي خو د (پټي خزاني) د پيدا کيدو تر وخته د پښتو د شعر مستند قدامت زرو کالو ته نه رسيده نو څنګه چي دا تذکره د ښاغلي حبيبي په زيار پيدا شوې، د شرحی او ترجمي سره چاپ شوه، د پښتو ادب د دي قدامت دثبوت افتخار هم په اوسنيو ليکوالانو کي د لومړي ځل د پاره د ده په برخه شوي دي.
د يادونی وړ ده چي په قاهره کښي د افغانستان اسلامي جمهوريت سفارت د ۲۰۱۵ م کال د جنوري په مياشت کي د پوهاند حبيبي هغه عربي اثر چي (نظرة عابرة إلى لغة البشتو) نوميږي يوځل بيا چاپ کړ چي دا اثر په لومړي ځل په قاهره کي د افغان سفارت له خوا په ۱۹۶۵ م کال کي چاپ شوي و، چي په هغه وخت کښي په قاهره کښي د افغانستان سفارت د کلتوري او رسنيو چارو د دفتر مدير ارواښاد "استاد عبدالرؤوف بينوا" و، او دی کتاب ته يې په عربي ژبه معلوماتي سريزه هم ليکلی، (نظرة عابرة إلى لغة البشتو) په کتاب کښي پوهاند حبيبي پښتو ژبه پداسی ډول عربي نړۍ ته وروپيژندلی چي د پښتو الف با حروفو څخه واخله بيا د پښتو تر ادبياتو، شعر، د پښتو ژبي تاريخ، او د وتلو شاعرانو تر پيژندګلوی پوری په ډيره ښه توګه د پښتو ژبی معرفي کړی ده، چي په دی کتاب کښي د پوهاند حبيبي په عربي ژبه برلاسي او پر عربي ژبه د ليکنی مهارت د کتاب په ليدو سره درته څرګنديږي.
پياوړي ليکوال او څيړونکي سر محقق زلمي هيواد مل (استاد حبيبي د معاصر فرهنګي بهير سر لاري) تر سر ليک لاندي خپله مقاله کي د پوهاند حبيبي د دري ژبي لپاره د هلو ځلو په برخه کي ليکي: له پښتو چي ورتير شو پوهاند حبيبي په دري ژبه هم ځيني داسي کارونه وکړل، چي د افغانستان د دري ژبو په فرهنګي حلقو کښي يې بل ساري نه ليدل کيږي، او ابتکاري اړخونه ئي ثابت دي، په دري ژبه کښي د ده د تحقيق په بيلو بيلو ساحو کښي قلم چلولي دي چي البته په هغو ساحو کښي نورو افغان دري ژبو عالمانو اوفرهنګيانو هم تجربي کړي وي اما د دري ژبي د ځينو عمده متونو په تصحيح او تحقيق کښي د لوي استاد دا کارونه په افغانستان کښي بې ساري دي.
پوهاند حبيبي په نوښت او پياوړي ګډون په افغانستان کي د علومو اکاډمي بنسټ کښيښودل شو او د يوی لوړی څيړنيزی علمي ټولني په حيث تر ننه پوري کار کوي.
لوي استاد د خپل عمر په اوږدو کي شاعري هم کړي ده که څه هم ئي شعر کم ويلي دئ خو په معيار پوره او په زړه پوري شعرونه ئي زموږ د معاصر ادب ټلپاتي بيلګي دي.

د لوي استاد پوهاند حبيبي څخه د ۱۰۰ زيات اثار په ميراث راپاتي دي، چي په قاهره کښي افغان سفير ښاغلی ف - فاضل په هغه سريزه کښي چي د پوهاند حبيبي کتاب (ياد داشت ها در تاريخ صنايع افغانستان) ته ليکلي داسي په ګوته کوي:

۱- تاريخچه ادبيات پشتو
۲- پښتانه شعرا (پښتو)
۳- پښتو څيړني، ترجمه پښتو از دارمستتر فرانسوي،
۴- تحقيقات راجع به پټه خزانه
۵- تحقيقات راجع به ترجمان البلاغه رادوياني
۶- زبان دوهزار سالۀ افغانستان يا مادر زبان دري، تحليل کتيبۀ سرخ کوتل
۷- نګاهي به سلامان و ابسال جامي
۸- شاعر انديشه مولانا جلال الدين بلخي
۹- پښتو د تاريخ او لغت په رڼاکي
۱۰- دپښتو ژبي او ادب موقف دمرکزي آسيا دخلکو په تمدنونو کي (پښتو، انګليسي)
۱۱- آسماني نغمي او لاهوتي سرودونه (پشتو)
۱۲- په شلمه پيړي کي دافغانستان هنر (پشتو)
۱۳- نظري بر ادبيات پشتو
۱۴- نظرة إلی لغة البشتو (عربی)
۱۵- پښتو نثرته کره کتنه
۱۶- امير کروړ و دودمان او
۱۷- پير روښان
۱۸- انتخابي از حديقۀ حکيم سنايي
۱۹- متون دري
۲۰- دالبيروني کتابښود
۲۱- دپښتو ادب په تاريخ کي قصيده
۲۲- در زمينۀ تاريخ و جغرافيا:
۲۳- د پښتو د ادبياتو تاريخ ُ لومړی ټوک ، (دوره قبل از اسلام)
۲۴- د پښتو، د ادبياتو تاريخ ُ دوهم ټوک ، (از ابتداي اسلام تا هزارم هجري)
۲۵- مجمع الغرايب و مزار علوي در بلخ
۲۶- تاريخ افغانستان در عصر تيموريان هند
۲۷- نوم ورکی مؤرخين (مؤرخان ګمنام افغانستان) (پشتو)
۲۸ - مشاهير ابداليان پيش از احمدشاه
۲۹ - زرنج و احوال تاريخي آن
۳۰- ملتان کا لودي شاهي خاندان (به زبان اردو چاپ لاهور)

۳۱- افغانستان بعد از اسلام جلد اول

۳۲- پشتو ولویگان غزنه، تحقیق در تاریخ غزنه و ادبیات پشتو

۳۳- رهنماي تاریخ افغانستان درکتب فارسي، عربي و اردو

۳۴- تاریخ مختصر افغانستان ۲ جلد

۳۵- تاریخ ادبیات پشتو صنف سوم فاکولته

۳۶- تاریخ ادبیات پشتو صنف چهارم فاکولته

۳۷- هفت کتیبهٔ قدیم

۳۸- تاریخچه خط در افغانستان

۳۹- ظهرالدین بابر (زندگي و شخصیت او)

۴۰- پیښ لیک (کرونولوژي افغانستان) (پښتو)

۴۱- اصل خلجیان افغاني ،

۴۲- منابع اولي تاریخ هنر کتاب سازي در عصر تیموریان (انگلیسي)

۴۳- هنر عصر تیموریان (تهران)

۴۴- دافغانستان لنډ تاریخ

۴۵- تاریخ گویي به تعمیه در اشعار قدیم دري

۴۶- تحقیق مرونات سنایي (چاپ تهران)

۴۷- نام هاي برخي ایزدان عصر کوشاني واثر هاي باقیماندهٔ آن در ادب والسنهٔ افغانستان،

۴۸- ادیان عصر کوشاني (انگلیسي)

۴۹- بابر در افغانستان (انگلیسي)

۵۰- تاج کابلشاه در کعبه

۵۱- مدرسهٔ شاه مشهد غرجستان و بناي مرقد سالار جلیل در کمیسان بلخ،

۵۲- تصحیح و تحشیه وتعلیق: دیوان احمدشاه بابا (پشتو)

۵۳- تذکرهٔ شعراي پشتو (پته خزانه)

۵۴- طبقات ناصري ۲ جلد، چاپ لاهور ۱۹۴۹، کابل ۱۳۴۳

۵۵- طبقات صوفیه "عبدالله هروي"

۵۶- صد میدان خواجه عبدالله انصاري

۵۷- زین الاخبار گردیزي

۵۸- فضایل بلخ،

۵۹- سواد اعظم ،

۶۰- روضه الفریقین تألیف ابورجامومل ابن مسرور شاشي مروي، متوفای ۵۱۷،

۶۱- فردوسي و شاهنامه

۶۲- تاریخ تلفظ و صرف پشتو

۶۳- سوات نامه خوشحال خان

۶۴- زندگینامه ابن سینا

۶۵- شناخت نامه میا فقیرالله جلال آبادي

۶۶- ترجمه پښتو زندگینامهٔ ابن سینا

۶۷- شرح بیتین مثنوي (از مهردل خان شرقي)

۶۸- کتاب شناسي البیروني

۶۹- جوانمردان و عیاران،

۷۰- سر رشتهٔ طریقت خواجگان، از جامي

۷۱- تصوف

۷۲- نسب و زادگاه سیدجمال الدین الافغاني

۷۳- خود و بیخودي در اندیشهٔ اقبال

۷۴- دامیر علی شیر فکري بنسټ او سیاسي شخصیت

۷۵- پنجاه مقاله حبیبي

۷۶- دشیخ الاسلام عبدالله انصاري سیرت او شخصیت

۷۷- منازل السایرین

۷۸- قاموس لغوی (پښتو - فارسی) شامل ده هزار لغت

و.....

او همدا ډول پوهاند حبیبي په پښتو او فارسي ژبو شعرونه هم لیکلي چې پدی برخه کښې ارواښاد اکاډمیسن پوهاند دکتور جاوید د لوي استاد د فارسي شاعري په هکله وایي: " هر چند استاد حبیبي کمتر شعر مي گفت و به قول بیهقي کمترین هنرش شعر بود اما باز هم اشعار استوار و دل انگیز به زبان دري دارد".

همدا رنگه په قاهره کښې د افغانستان اسلامي جمهوریت سفارت فرهنګي څانګي له خوا د ۱۳۹۵کال د ثور میاشت کښې د ارواښاد پوهاند حبیبي د مړیني دوه دیرشم تلین په یاد کښې د حبیبي هغه کتاب چې (یادداشت ها در تاریخ صنایع افغانستان) نومیږی په دویم ځل چاپ کړی، چې په قاهره کښې افغان سفیر فضل الرحمن فاضل ورته تفصیلی او په زړه پوری سریزه لیکلی، پدی کتاب کښې پوهاند حبیبي د خطاطي څخه واخله بیا د تصویر، نقاشي او د هنر په برخه کښې دهندی هنر تاثیرات، په فارسي هنر د هرات تاثیرات، چې تر منسوجاتو او قالین بافي پوری د افغانستان د صنایعو تاریخ ته لیدنه کوي.

دویم کتاب چې (شرح احوال وآثار استاد عبد الحی حبیبي) نومیږي ښاغلي ډاکټر عنایت الله شهراني لیکلی، په قاهره کښې د افغانستان سفارت فرهنګي څانګي دا کتاب د پوهاند حبیبي د زوکړي یوسل او شپږم کال پوره کیدو په مناسبت چاپ کړي، پدی کتاب کښې ډاکټر شهراني د پوهاند حبیبي آثارو، سیاسي ژوند، د حبیبي په هکله د مشهورو لیکوالانو نظریات او د استاد حبیبي څخه په میراث را پاتي آثارو په هکله په مکمله توګه څیرنه او مونږ ته یې راپیژندلي.

همدا رنګه په قاهره کښې د افغانستان سفارت فرهنګي څانګي له خوا د امیر علی شیر نوایي د زیږیدنی ۵۷۵ کلیزي په مناسبت، د استاد حبیبي مهمه مقاله (د امیرعلی شیرنوایي فکري بنسټ) او د ابو ریحان البیروني په هکله بله څیره نیزه مقاله، چې د کتاب ګوټی په څیر د (دوي تلپاتی څیری) په نامه چاپ شوی، چې د استاد حبیبي د لرغوني کولو په برخه کښې اوچت ګام بلل کیږی.

په پای کښې د ارواښاد علامه حبیبي روح ته دعا او د فردوس جنت غوښتنه کوم، او د ګرانو لوستونکو څخه می غوښتنه داده چې د دی دائرة المعارفی شخصیت آثار ولولي او ګټه تری پورته کړي. (پای)